

ANDRZEJ PRZESTALSKI
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

SOCJOLOGIA WSPÓŁCZESNA I JEJ BRAKI

Krytyczny charakter adresu prezydenckiego zapowiada już sam jego tytuł. Stan współczesnej socjologii uważa Znaniecki za na tyle niezadowolający, że grozi 1) niemożliwością rozwiązywania najważniejszych problemów społecznych, 2) zahamowaniem własnego rozwoju jako nauki nomotetycznej.

Punkt pierwszy krytyki odnosi się do makrosocjologii. Znaniecki stwierdza, że indukcyjnie skonstruowanych teorii makrosocjologicznych nie ma, nie ma także perspektywy na ich stworzenie, badacze bowiem skupiają się na zjawiskach aktualnych i ograniczonych przestrzennie. Rezultat jest taki, że w tej dziedzinie socjologii funkcjonują tradycyjne, XIX-wieczne teorie społeczeństwa i ludzkości Spencera, Comte’a oraz ich kontynuatorów. Znaniecki przywołuje tu swoją teorię społeczeństwa kultury narodowej, nie uważa jednak, aby wypełniła ona tę lukę bez uzupełnienia przynajmniej o teorię społeczeństwa politycznego i ekonomicznego. W sytuacji naglącej potrzeby posłużenia się taką teorią dla rozwiązywania problemów praktycznych proponuje wprost powrót do teorii XIX-wiecznych, po pewnych ich teoretycznych modyfikacjach.

Punkt drugi odnosi się do wszystkich dziedzin socjologii i dotyczy dwóch aspektów teorii socjologicznej. Ważniejszym z nich, który grozi stagnacją teoretyczną socjologii amerykańskiej jako nauki nomotetycznej, jest problem relacji między statyką a dynamiką społeczną. W socjologii są one ujmowane jako dwa odrębne wymiary rzeczywistości społecznej i analizowane osobno, co widać nawet w rozkładaniu tej problematyki na osobne rozdziały w podręcznikach socjologii.

Znaniecki nie kwestionuje istnienia tego podziału, za błędne uznaje jednak traktowanie zagadnienia struktury i dynamiki społecznej jako dwóch odrębnych dziedzin badań, a za szczególnie deformujące rzeczywistość – traktowanie zmiany społecznej jako przekształceń istniejącej struktury, czasami nawet jako zakłócenia istniejącego porządku. Stabilność i zmianę uznaje on za połączone ze sobą i warunkujące się elementy rzeczywistości społecznej. Błędem socjologii jest jednak nie tylko rozdzielanie tych sfer rzeczywistości, lecz także łączenie aspektu statycznego z pojęciem struktury społecznej. Za ujęciem struktur społecznych jako elementów statycznych stoi utożsamienie ich ze schematami ideologicznymi (wzorcami i normami prawnymi, moralnymi, obyczajowymi, przepisami, regulaminami) z pominięciem sfery realnych działań. Tymczasem to właśnie te realne działania tworzące stosunki, role, grupy i społeczeństwa stanowią właściwą rzeczywistość społeczną, która ma charakter zmienny. System działań społecznych nie jest bowiem, zdaniem Znaneckiego, bardziej statyczny niż pojedyncze działanie. Natężenie tej zmienności ma charakter historyczny: w dawnych, tradycyjnych systemach społecznych była ona mniejsza, mogły one pod tym względem zbliżać się do stabilnej struktury społecznej, obecnie jednak „statyczna struktura nie istnieje nigdzie, poza kilkoma izolowanymi kulturalnie społecznościami” [1950b: 221]. Stąd też w swojej socjologii Znanecki woli zastępować pojęcie struktury społecznej pojęciem „organizacji instytucjonalnej” grupy.

Wyrazem wagi, jaką Znanecki przypisuje temu problemowi, jest nie tylko to, że poświęcił mu swój adres prezydencki, ale także fakt, że poczynawszy od 1945 roku, poza *Naukami o kulturze*, podejmował go we wszystkich poprzednich artykułach na temat socjologii teoretycznej (w liczbie siedmiu). Bliższa analiza zagadnienia statyki i dynamiki społecznej w socjologii Znaneckiego wymagałaby wzięcia pod uwagę wszystkich tych artykułów, a nawet sięgnięcia do jego prac filozoficznych, następnie zaś do ujęcia tego zagadnienia zawartego w *Ludziach terazniejszych*. Teoretycznej jego koncepcji Znanecki jednak nie przedstawił. W roku 1950 stwierdza wprost, że problem relacji między statyką a dynamiką społeczną jest nierozwiązany i że syntetyczne ujęcie tych dwóch podejść musi być dopiero opracowane [Znanecki 1950a: 9].

Drugi aspekt teorii socjologicznej poddany krytyce przez prezesa Amerykańskiego Towarzystwa Socjologicznego dotyczy metodologii badań empirycznych. W „adresie” i uzupełniającym go referacie na temat dynamiki stosunków społecznych przedstawiony jest on pośrednio poprzez prezentację własnego stanowiska metodologicznego, wyrażonego po raz pierwszy w *Ludziach terazniejszych*. Zjawiska społecznego nie można, zdaniem Znaneckiego, redukować ani do jego postaci początkowej (jak chciał ewolucjonizm), ani do postaci najbardziej

rozwiniętej. Nie można też redukować jego historycznej egzystencji do rezultatów prowadzonych w jednym czasie badań zakresów przecinających się zmiennych (ang. *cross section*) [Znaniecki 1948: 14]. Musi być ono ujęte w pełnej swojej budowie i rozwoju. Swoje podejście, nazwane dynamicznym, przedstawia on na przykładach najważniejszych kategorii swojej klasyfikacji systemów społecznych, którymi są role społeczne, grupy społeczne i stosunki społeczne, wskazując na konieczność uwzględniania zmienności ich struktury oraz indywidualnych i kolektywnych funkcji ich uczestników.

BIBLIOGRAFIA

- Znaniecki Florian.** 1948. "Methodological trends in sociological research". *Sociology and Social Research* 33(1): 10–14.
- Znaniecki Florian.** 1950a. "Sociology after two World Wars: European and American". *Midwest Sociologist* 13(1): 9.
- Znaniecki Florian.** 1950b. "European and American sociology after two world wars". *American Journal of Sociology* 56(3): 217–221.